

Tihomir Telišman

Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb

Primljeno: 21. 11. 1987.

ODNOS SOCIJALISTA ČLANOVA NARODNE HRVATSKE ZAJEDNICE PREMA POTREBI ETNIČKE I KLASNE SVIJESTI

SAZETAK

U radu Narodne hrvatske zajednice, hrvatske iseljeničke dobrotvorne organizacije osnovane krajem godine 1894. u Pittsburghu, SAD, isticali su se najprije pojedinci, a od godine 1912. i političke grupacije »narodnjaka«, »socijalista«, »trovilaša«, »izjavaša« i »auštrijaka«, kao otvorene pristaše političkih stranaka u Hrvatskoj i SAD.

»Socijalisti« su, za razliku od »narodnjaka«, koji su do godine 1921. u djelatnost NHZ ugradili etničku funkciju, predstavljali političku grupaciju, koja se zajedno s komunistima nakon godine 1918. zalagala za jačanje klasne ili radničke, a dokidanje etničke funkcije zajednice. Kao progresivna politička grupacija »socijalisti« su pridonijeli jačanju »Zajedničara« službenog glasila NHZ kao radničkih novina, te ujedinenju nekoliko hrvatskih potpornih organizacija u novu Hrvatsku bratsku zajednicu godine 1926, i izmjeni pravila NHZ na klasnim osnovama.

Zato što nisu razumjeli potrebe etničke funkcije NHZ i njihovu želju i potrebu za etničkom identifikacijom njezina članstva u američkim uvjetima, »socijalisti« su nažalost pridonijeli i sukobima i raskolu u redovima hrvatskog iseljeničtva. Rezultat toga bilo je osnivanje Hrvatske katoličke zajednice, nakon XIV konvencije NHZ održane godine 1921, pod rukovodstvom jedne od političkih grupacija »narodnjaka« pod nazivom »izjavaši« te povezivanje preostalih skupina »narodnjaka« u jedinstvenu političku grupaciju nakon XV konvencije NHZ održane 1924, te preuzimanje rukovodstva u novoj HBZ u prvoj polovici 1926.

Uvod

»Narodnjaci« utemeljitelji Narodne hrvatske zajednice — hrvatske iseljeničke organizacije u SAD postavili su joj kao jedan od temeljnih zadataka razvoj i čuvanje etničkog identiteta njenih članova.¹ Stoga je NHZ kao potporna organizacija — osim ispunjavanja gorućih socijalnih potreba hrvatskih doseljenika, pružanje potpore u slučaju bolesti, osakaćenja na radu ili isplata osmrtnina članovima obitelji — preuzela i zadatak da zadovoljava kulturne i političke potrebe doseljenika u SAD.² Za uspješno ispunjavanje kulturnih i političkih potreba hrvatskih doseljenika osnovala je NHZ svoj »Narodni fond« iz kojeg je kontinuirano pružala materijalnu pomoć hrvatskim iseljeničkim novinama, ško-

¹ Poznavajući djelatnost NHZ osnovane krajem 1894. godine u Pittsburghu, kao i ostalih potpornih organizacija naših iseljenika u SAD čini nam se prihvatljiva hipoteza Petera Klina-
ra da imigrantske institucije jačaju kohezivnost imigrantske zajednice i utvrđuju etničku iden-
tifikaciju imigranata (v. 5: 110).

² NHZ je poticala i organiziranu školsku djelatnost za djecu hrvatskih doseljenika, mate-
rijalno pomagala tamburaška, pjevačka i sokolska društva i knjižnice, te bila preko svoga
glavnog odbora i svojih odsjeka aktivno uključena u Jugoslavenski iseljenički pokret u SAD.

lama i sokolskim društvima u SAD te hrvatskom narodu i političkim strankama u Hrvatskoj u borbi protiv Austro-ugarske monarhije, a i Jugoslavenskom iseljeničkom pokretu u Americi.

Socijalisti, članovi NHZ, početkom ovog stoljeća postavili su sebi zadatak, za razliku od tzv. političke grupacije »narodnjaka«, da razvijaju klasnu identifikaciju i svijest članova zajednice. Preuzevši od »narodnjaka« na XIV konvenciji održanoj 1921. u Pittsburghu i rukovodstvo zajednice, socijalisti su odlučno utjecati na njezinu politiku sve do 1926. Kao nosioci ujedinjenja nekoliko najvećih hrvatskih potpornih organizacija u SAD (Narodne hrvatske zajednice sa sjedištem u Pittsburghu, Hrvatske zajednice Illinois sa sjedištem u Chicagu, Društva »Sveti Josip« sa sjedištem u Kansas Cityu i Mlade hrvatske zajednice sa sjedištem u Whityngu) od 1921., te šireg klasnog povezivanja hrvatskih s ostalim doseljenicima iz naše zemlje, socijalisti su uvelike pridonosili jačanju radničke umjesto dotadanje narodne uloge NHZ. Međutim, potrebno je napomenuti da socijalisti ne bi uspjeli postići zadovoljavajuće rezultate, od kojih je svakako najveći ujedinjenje spomenutih organizacija u Hrvatsku bratsku zajednicu 1926., da nisu imali podršku hrvatskih komunista u SAD. Nažalost, to je bio i jedan od razloga zašto su »socijalisti-prosvjetaši« kao nosioci ujedinjenja i stvaranja HBZ bili izloženi između 1921. i 1926. žestokim napadima političke grupacije »narodnjaka«. Svjesni činjenice da od novonastale velike organizacije HBZ ne može nastati klasna organizacija u američkim uvjetima o kakvoj su zajedno s komunistima, »socijalisti-prosvjetaši« već su se na XV izvanrednoj konvenciji NHZ održanoj 1924. u Detroitu počeli približavati stavovima »narodnjaka«. Tako su osigurali nekoliko mjesta u rukovodstvu nove HBZ 1926., te nemali utjecaj na daljnji razvoj radničke djelatnosti Zajednice u svem međuratnom razdoblju.

Pojava političkih grupacija u NHZ datira od XI konvencije održane u Kansas Cityu 1912., kao posljedica političkih sukoba i revolucionarnih gibanja u Hrvatskoj u to vrijeme. Može se doduše, ali samo uvjetno, govoriti o postojanju »narodnjaka« i socijalista gotovo od samog osnutka NHZ, no to su ipak više pojedinci negoli organizirane grupe. Tek na XI konvenciji NHZ prvi put delegati u svojim diskusijama spominju i opredjeljuju se prilikom glasanja za »narodnjake«, »trovilaše«, »auštrijake« i socijaliste. Na slijedećim konvencijama NHZ, posebno na XII, održanoj 1915. u Clevelandu, predstavnici svake od spomenutih političkih grupacija zastupali su drukčiji način gledanja na politička zbivanja u Austro-ugarskoj, na društveno-političke odnose u SAD, te na potrebu razvoja etničke i klasne identifikacije članova NHZ.

Posebno je zanimljiv različit način gledanja političkih grupacija »narodnjaka« i socijalista na potrebu razvoja etničke i klasne funkcije NHZ, te etničke i klasne identifikacije članova zajednice. Namjerno koristim pojmove etničke i klasne identifikacije, jer po mom mišljenju u to vrijeme među hrvatskim doseljenicima ruralnog porijekla tek trebalo razvijati potrebu međusobnog okupljanja i povezivanja ne na regionalnoj osnovi u malim patuljastim odsjecima ili društvima NHZ, već na široj etničkoj ili klasnoj osnovi.

Hrvatski doseljenici ruralnog porijekla s izraženom seoskom tradicionalnom kulturom pružali su tome otpor i sporo su prihvaćali potrebu razvoja i njegovanja bilo etničke bilo klasne identifikacije, a pogotovu etničke i klasne svijesti. Hrvatski radnici dojučerašnji seljaci, članovi NHZ, nisu početkom ovog stoljeća kao nosioci tradicionalne kulture bili spremni za prihvaćanje klasne svijesti proletarijata. Isto tako članovi NZH pružali su otpor i sporo su prihvaćali potrebu etničke identifikacije i svijesti o pripadnosti hrvatskoj etničkoj zajednici u SAD, te potrebu pružanja političke i materijalne podrške hrvatskom

narodu za oslobađanje od Austro-ugarske monarhije i pristupanja Jugoslavenkom iseljeničkom pokretu u SAD za stvaranje državne zajednice Južnih Slavena.

Po završetku prvoga svjetskoga rata i stvaranju prve države socijalizma SSSR-a, američke vlasti zbog straha od prodora komunističkih ideja u SAD, postepeno zaoštravaju odnos prema djelatnosti socijalista i komunista u SAD, te takvim imigrantskim institucijama (a u okviru toga i prema fraternalističkim organizacijama kao što je bila NHZ), koje su djelovale i kao radničke organizacije na klasnim osnovama. To je bio razlog zašto je NHZ na svojoj XIII konvenciji održanoj 1918. u Chicagu morala izmijeniti onaj dio svojih pravila, koji je sadržavao klasne komponente. Primjerice članove pravila na osnovi kojih je uskraćivana bolesnička potpora članovima štrajkolomcima, te članove na osnovi kojih su primani za članove NHZ i oni hrvatski doseljenici koji nisu prihvaćali etničku funkciju Zajednice. Međutim, to ipak nije omelo »socijaliste—prosvjetaše« i komuniste u NHZ, da djelomično ojačaju Zajednicu kao klasnu organizaciju u razdoblju od 1918. do 1926.

1. Odnos socijalista prema potrebi razvoja klasne identifikacije i svijesti članova NHZ

Osnovni cilj socijalista u NHZ sastojao se u njihovom zalaganju za jačanje Zajednice kao radničke organizacije hrvatskih i ostalih južnoslavenskih doseljenika. Upravo u tome socijalisti nisu polučili velike rezultate zbog već spomenutog pretežno seoskog sastava članstva, te zbog velikih otpora »narodnjaka« i američkih vlasti bilo kome obliku radničkog organiziranja.

Seoska struktura članstva NHZ nametala je i njezinu rukovodstvu tzv. tradicijski način mišljenja, koji je proizašao iz specifičnog načina života u Hrvatskoj. Jedan od vrlo čestih elemenata toga tradicijskog mišljenja čine u NHZ kao i u Hrvatskoj u to vrijeme i svađe i sukobi. O tome je Dunja Rihtman-Auguštin analizirajući djelatnost Zadruga početkom ovog stoljeća u Hrvatskoj zapisala slijedeće: »Analiza je pokazala postojanje sukoba u seoskim zajednicama, u združnim obiteljima, među seoskim zajednicama i među obiteljima. Ilustracije sukoba bile su brojne i one dopuštaju uvid u nekoliko razina sukoba. Jedna su razina sukobi zbog ekonomskih razloga i načina upravljanja zadrugom; druga su razina generacijski sukobi; treća se razina odnosi na sukobe izvan obitelji i zadruga, to su sukobi sa susjedima ili drugim osobama u selu; četvrta je razina sukob među selima (1:173). »Kada je riječ o NHZ česte su svađe u odsjecima oko imovine, isplata balesničkih potpora i osmrtnina, te međusobni sukobi odsjeka i pojedinaca zbog različitih uvreda i sl.³

Odras tradicijskog mišljenja predstavljali su i patuljasti odsjeci ili društva NHZ u malenim američkim industrijskim gradićima u kojima su se okupljali hrvatski doseljenici porijeklom iz istih krajeva i naselja u Hrvatskoj što je vidljivo i iz njihovih imena. Tako među 73 nova odsjeka NHZ između 1909. i 1912. nalazimo slijedeća imena: Biokovo, Istarska vila, Čudotvorna Gospa Sinjska, Sinovi Gorskog kotara i Zagreb (8:201), što rječito svjedoči o regionalnom porijeklu njihovih članova. Nadalje odsjeci NHZ jako su podsjećali na zadruga kao instituciju, koja je još početkom ovog stoljeća postojala na području Hrvatske i ostalih naših krajeva. Članovi odsjeka NHZ, u prosjeku od 50 osoba, baš kao i članovi zadruga, bili su u međusobnom srodstvu, živjeli su i radili na istom mjestu, posjedovali su kolektivnu odsječnu imovinu, a djeci, starcima i

³ Tako je samo Glavna porota NHZ u razdoblju od 1918. do 1921. rješila ukupno 56 spорова: 30 bolesničkih potpora i 26 razmirica u odsjecima.

nesposobnima za rad bila je osigurana materijalna pomoć i zaštita. Ovakva strukturiranost NZH i tradicijski način mišljenja većine njenih članova predstavljali su objektivne prepreke, kako za šire etničko, tako i za klasno okupljanje i organiziranje članova Zajednice.

Ipak se u NHZ već od početka XX stoljeća mogu zapaziti klasne komponente, koje su određivale i njezinu osnovnu djelatnost tijesno vezanu uz interese hrvatskih radnika u SAD. Tako u Zapisniku VIII konvencije NHZ iz 1904. nalazimo jednoglasnu odluku delegata da se članovima odsjeka br. 12 oporašta dug neuplaćenih pristojbi kroz godinu dana. Članovi spomenutog odsjeka nalazili su se u vrijeme održavanja konvencije već godinu dana u štrajku. Iz ovog primjera evidentno je da je NHZ od svog osnutka bila i organizacija koja je štitila radničke interese svojih članova.

Hrvatski socijalisti u SAD odigrali su kao pojedinci i grupa pozitivnu ulogu i u širem ugrađivanju klasnih odnosa u Zajednicu u vrijeme njezina konstituiranja kao jake potporne organizacije poslije 1912. Tako je vođa hrvatskih socijalista Tomo Bešenić prigovorio na XI konvenciji NHZ godine 1912. glavnom uredniku Niki Grškoviću da nije zastupao interese radničke klase, te da je previše pažnje posvećivao vjerskim pitanjima i povjesti srednjeg vijeka za što ne bi smjelo biti mjesta u *Zajedničaru* (8:86). Na istoj konvenciji zaslugom socijalista usvojen je član pravila, kojim je ubuduće trebalo uskratiti bolesničku potporu onim članovima koji su bili štrajkolomci. Zanimljivo je da su štrajkolomci time izjednačeni s članovima NHZ, koji su oboljeli od tučnjave, nemoralna ili pijanstva, što očito ukazuje na želju jednog dijela članstva da Zajednica zaista bude i klasna ili radnička organizacija.

Iako su se socijalisti i »narodnjaci« na konvencijama NHZ razilazili u poimanju klasne funkcije Zajednice — posebno kada je bila riječ o klasnoj ulozi *Zajedničara*, oni su bili uglavnom jedinstveni u pružanju pomoći hrvatskim radnicima članovima Zajednice, koji su bili pogođeni materijalnim nedaćama u vrijeme štrajka ili su stradali sudjelujući u štrajku. Jedan od primjera za to nalazimo i u Zapisniku XII konvencije NHZ iz 1915., u kojem se kaže slijedeće: »Na sjednici od 15. travnja 1915. pročitana je molba odsjeka br. 303,448 i 531 iz Framingtona i Barrackville, W. Va., kojom mole, da NHZ pomogne optuženim zajedničarima, koji su zajedno sa mnogim drugim Hrvatima optuženi, da su za vrijeme štrajka na 29. veljače ubili jednog Deputy šerifa. Na temelju izvida, koje su proveli odbornici Bogadek i Unković, uspostavilo se je, da je 16 zajedničara i mnogih drugih Hrvata optuženo i zatvoreno radi umorstva prvog stepena. Zainteresirani krugovi uložili su sve sile, da osude i krive i nevine ljude, te da se tako radnici ubuduće ne osuđuju štrajkati i boriti za svoja ljudska prava (9:169). Glavni odbor NHZ uputio je zajedničkog odvjetnika Burka da brani osuđene zajedničare, a XII konvencija dodijelila je za tu svrhu 1000 dolara. Vođa »izjavaša« Rev. Krmpotić također je podržao ovaj prijedlog, ističući da je to jednako zajedničarska i kršćanska dužnost članova Zajednice.

Glavni odbor Zajednice, kojim su sve do smrti glavnog predsjednika NHZ Josipa Marohnića početkom 1921. rukovodili »narodnjaci«, imao je također razumijevanje za nedaće hrvatskih štrajkaša koji bijahu članovi Zajednice. O tome svjedoči i zgoda da je »narodnjak« Marohnić, glavni predsjednik NHZ, prilikom velikog štrajka u rudnicima bakra na sjeveru države Michigan 1913. dao pismeno obećanje rukovodiocima odsjeka čiji članovi bijahu u štrajku da odsjek neće biti suspendiran zbog neplaćanja mjesečne članarine, iako su sankcije za neplaćanje bile izuzetno oštre. On također preporučuje rukovodiocima odsjeka, »da niti jednoga člana koji štrajka i nije u stanju plaćati mjesečne pristojbe, ne suspendiraju niti brišu, već neka točno vode svakog člana njegovu dugovi-

nu, pa kad dotični počne raditi, ako je čovjek, dragovoljno će prema okolnostima otplačivati društvu svoj zaostatak, a svaki mogući gubitak kod takovih članova odbiti će NHZ dotičnom odsjeku (9:47).

Do većih razilaženja između socijalista i »narodnjaka« u poimanju klasne funkcije Zajednice došlo je u razdoblju između 1918. i 1921. U to vrijeme postaje sve evidentnije jačanje socijalista i lijevog bloka u Zajednici, u okviru kojeg se pojavljuju i komunisti, a na štetu ili uz slabljenje političke grupacije »narodnjaka«, ili pravaša. Jedan od razloga ovoj promjeni odnosa snaga između dviju dominantnih političkih grupacija, svakako je i razvoj političkih prilika u Kraljevini SHS, koja nije ispunila očekivanja hrvatskih, ali niti slovenskih doseljenika u SAD. Zbog toga su delegati XIV konvencije NHZ održane 1921. u Pittsburghu usvojili političku rezoluciju kojom su osudili sve dotadašnje vlade Kraljevine SHS u ime iseljenoga jugoslavenskog radnog naroda. Uz loš razvoj političkih prilika u Kraljevini SHS, jačanju lijevice u NHZ u velikoj mjeri pridonijela je i pobjeda Oktobarske revolucije. U prilog toga možda najbolje svjedoči Niko Gršković jedan od vođa »narodnjaka«, koji je duboko razočaran razvojem političkih prilika u Kraljevini SHS, a istovremeno oduševljen Oktobarskom revolucijom, napustio neformalnu političku grupaciju »narodnjaka« i pristupio progresivnom političkom bloku u NHZ (socijalisti i komunisti), koji je 1921. na XIV. konvenciji preuzeo rukovodstvo Zajednice. O toj promjeni, koja je zahvatila Grškovića, najbolje svjedoči njegov članak objavljen u *Kalendaru NHZ za 1923.*, gdje je između ostaloga on napisao slijedeće: »Da su veliki, svjetski događaji, koji su se zbili za vrijeme rata, i promjene, koje su uslijed toga svjetskog pokolja s velikom silom izbile, imale velikog utjecaja i na naše ovdajšnje radništvo, najboljim je dokazom to što su ne samo pojedinci nego i cijele skupine, društva i organizacije koje su se prije osnivale, zagrijavaile i velike žrtve doprinosile za rodoljubne i stranačke svrhe, najednom nekom višom elementarnom silom, skrenule na sasvim drugi put, i k drugoj opredjeljenoj svrsi koja ne vodi i ne predaje radničke narodne mase u ruke politikašu i strančaru, nego u onu veliku, svemoguću struju kojoj je prvu brazdu zaorala i prve puteve prosjekla najveličanstvenija pojava u ljudskoj povijesti, koja se očitovala u velikoj ruskoj revoluciji.«(6:105)

Jačanje klasne funkcije NHZ potvrđuje i prijedlog Odbora za Pravila na XIV konvenciji 1921., prema kojemu se ubuduće ne bi financijski pomagale iz »Narodnog fonda« Zajednice škole pod nadzorom vjerskih institucija (gotovo sve škole) u kojima su se dotad školovala djeca hrvatskih doseljenika u SAD. Međutim u to vrijeme vjerski karakter Zajednice još bijaše vrlo jak, što potvrđuje i glasanje delegata na konvenciji o ovom prijedlogu. Nakon burne rasprave, 85 delegata glasalo je da se iz »Narodnog fonda« NHZ i dalje materijalno pomažu vjerske škole, a 72 delegata bijahu protiv.

Iako je Glavni odbor HNZ u siječnju 1920. morao na zahtjev »Insurance Departmenta« države Pennsylvania, suspendirati sve točke pravila NHZ, koje su se odnosile na uskraćivanje potpora štrajkolomcima, zbog mogućnosti oduzimanja dozvole Zajednici, da i nadalje djeluje kao dobrotvorna organizacija, napredno rukovodstvo ove hrvatske organizacije u SAD i dalje je nastavilo graditi njenu klasnu funkciju. O tome svjedoči i izjava predsjednika Glavne porote Nikole Badovinca na XIV konvenciji, koji je naglasio, da NHZ sačinjava 95% radnika, te da njena pravila moraju biti u prilog radništva.

Najbolji dokaz htijenja nove lijevo orijentirane glavne uprave da među članovima NHZ više njeguje klasnu svijest, bio je nastup novog urednika *Zajedničara* Juraja Ubojčića početkom 1921. Ubojčić je kao »socijalist-prosvjetaš« za razliku od Grškovića kao pravaša ili »narodnjaka«, koji je krajem 1909. istakao namjeru *Zajedničara* da pridonosi razvoju hrvatske nacionalne svijesti

među hrvatskim doseljenicima, istakao u prvi plan njegovanje klasne svijesti. Zbog tih namjera odmah ga je napao Zottijev *Narodni list* ili tzv. »trovilo« iz New Yorka slijedećim riječima: »Neka crvendaci i gospoda izdaju listove i tjeraju kakovu god hoće propagandu na svoj vlastiti trošak, ali ne u NHZ, koju su osnovali, podignuli i uzdržavaju Hrvati katolici, ne u organu Zajednice, kojeg plaćaju Hrvati katolici« (10:176).

Namjera nove lijevo orijentirane socijalističke glavne uprave NHZ da njeguje klasnu svijest, najbolje se vidi iz izvještaja Juraja Ubojčića, gl. urednika *Zajedničara* podnietog na XIV konvenciji. U tom izvještaju Ubojčić je vrlo odlučno definirao klasno opredjeljenje nove glavne uprave u odnosu na vjersku i nacionalnu pripadnost članova zajednice slijedećim riječima: »Pošto je naša organizacija sastavljena od članstva koje potiče od više vjera i narodnosti, a želja mi je bila da članstvu prikazem bratsku uzajamnost i da ih osvjeđoćim, da između vjera i narodnosti nema nikakve razlike, o čemu sam tvrdo osvjedočen i zašto protudokaza nema, uzeo sam pravac lista ono, proti kojem ne bi smio biti nijedan član NHZ« (10:176).

Ističući nadalje da je *Zajedničar* u njegovim rukama otvoreni prijatelj radništva i seljaštva, Ubojčić navodi da nije naišao na otpor ili odobravanje većeg dijela inteligencije iz redova članstva NHZ, ali je u *Zajedničar* uključivao brojna pisma hrvatskih radnika u SAD.

2. Odnos »socijalista-prosvjetaša« prema potrebi njegovanja etničke identifikacije članova NHZ

Hrvatski »socijalista-prosvjetaši« članovi NHZ su se borili protiv jačanja etničke identifikacije članova Zajednice. Na taj su način pokazivali da ne razumiju tradicijski način mišljenja, niti društveni položaj hrvatskih doseljenika i NHZ u specifičnim američkim društvenim uvjetima.

Hrvatski doseljenici u SAD početkom ovog stoljeća još uvijek pripadaju diskriminiranoj doseljeničkoj manjini, koja kao etnička grupa ima izražene potrebe za djelovanjem i zaštitom vlastitih etničkih institucija (5:109). Kao nekvalificirani radnici oni gotovo i nemaju veze s američkim društvom (2:74), ali su kao etnička skupina s izrazitom kulturnom homogenošću, zajedničkim srodstvom i tradicijom povezani unutar NHZ kroz primarne i sekundarne odnose. To su neki od razloga zašto je NHZ početkom ovog stoljeća bila čvrsta karika u mreži formalnih institucija hrvatske doseljeničke zajednice u SAD⁴, jer je imala zadatak da zadovoljava nemali dio ekonomskih, političkih, socijalnih i kulturnih potreba članova i ostalih hrvatskih doseljenika, koji su u to vrijeme još uvijek slabo adaptirani na američko društvo.

Istupanje »socijalista« protiv jačanja etničke identifikacije članova Narodne hrvatske zajednice, kao i ostalih hrvatskih doseljenika u SAD, bilo je s početka ovog stoljeća bitno određeno njihovim internacionalističkim stavom. Taj svoj stav odredili su hrvatski i ostali južnoslavenski socijalisti na Južnoslavenskom socijalističkom kongresu održanom 3. i 4. prosinca 1910. u Chicagu, kada je i osnovan Jugoslavenski socijalistički savez, koji se temeljio na načelima međunarodnog socijalizma i priznavao program i ustav Socijalističke stranke u Americi (3:183). Definirajući svoj program, jugoslavenski su socijalisti tom prilikom naglasili specifičnost djelovanja u američkim uvjetima ovako: »Ovdje pak u Americi gdje su prilike sasvim drugačije nego u starom kraju, prisiljeni smo na isti način obračunavati sa svojim izrabljivačima i

⁴ Toj formalnoj institucionalnoj mreži pripadale su također i druga manja potporna društva, hrvatske crkve, politička udruženja, sokolska i pjevačka društva, te banke, trgovine i saloni kao ekonomske etničke institucije.

boriti se na prvom mjestu zajedno sa svojim radnicima. Mi nastojimo da njih uzdržimo i osvijestimo. Mi hoćemo da oni postanu socijalisti i da se bore poslije u zajednici s ostalim narodima protiv svemoćnog kapitalizma i protiv sveopće nepravde. Onaj tko nas zove na suradnju s patriotima taj ne poznaje načela međunarodnog socijalizma. Svaki je poziv na suradnju s patriotima radi toga užasna besmislica« (3:186). Na osnovu ovakvog internacionalističkog stava socijalista neminovno je moralo doći do oštre političke podjele u redovima hrvatskog iseljeničtva. O tome je Ivan Čizmić zapisao slijedeće: »Antagonizam između socijalista i drugih političkih struktura među američkim Hrvatima došao je posebno do izražaja godine 1912. nakon osnivanja Hrvatskog saveza, što je po mišljenju socijalista značilo prvi pokušaj da se organiziraju iseljenički građanski krugovi u vođenju politike« (3:186) Socijalisti su pri tom istupili protiv djelovanja NHZ kao narodne institucije hrvatskih iseljenika i protiv njezina povezivanja s djelatnošću Hrvatskog saveza, koji se opredjelio za rušenje Austro-ugarske monarhije i podržavao stvaranje nove državne zajednice južnih Slavena.

Na osnovi svoje klasne opredijeljenosti socijalisti, članovi NHZ, istupali su i protiv narodne i vjerske uloge Zajednice, smatrajući da i njih koriste ugledniji hrvatski iseljenici: bankari, svećenici i vlasnici točionica (saloons) i pansiona (boarding-houses) kako bi manipulirali hrvatskim radnicima. Polemizirajući jednom prilikom sa socijalistima zbog njihova istupanja protiv narodne i vjerske uloge Zajednice, jedan od vođa »narodnjaka« don Niko Gršković, istakao je slijedeće: »Poznato je da imade i više tzv. »socijalista« u našim redovima, koji se iz svake narodne stvari izrugavaju, uskraćuju se nositi društvene badže (znakove), jer su načinjene od hrvatske trobojnice, sprdaju se iz svega što nosi vjersko obilježje, te se protive i spriječavaju svaki narodni i hrvatski rad« (4). I dalje u prilog vjerske funkcije zajednice: »Većina naših odsjeka je nazvana imenima raznih svetaca, koje članstvo smatra i časti kao zaštitnike društva, to nam pokazuje, da je i kršćanski duh jedan od najjačih temelja NHZ« (4). Dosljedno protivljenje hrvatskih socijalista-članova NHZ povezivanju i njegovanju vjerske i narodne funkcije Zajednice dovelo je godine 1921. do oštrog sukoba među hrvatskim iseljenicima i odvajanja jednog dijela članova i osnivanja hrvatske vjerske potporne organizacije Hrvatske katoličke zajednice.

Među primjerima koji najbolje ilustriraju protivljenje socijalista njegovanju narodne funkcije NHZ, ubraja se i njihov odnos prema službenom glasilu Zajednice *Zajedničara*. Svjesni činjenice da je *Zajedničar* ključna institucija u vršenju narodne funkcije, socijalisti su i na XII konvenciji održanoj 1915. istupili oštro protiv te njegove uloge. Na spomenutoj konvenciji socijalisti su uspjeli u novousvojenim pravilima, ali ne i u praksi, umanjiti značaj *Zajedničara* u njegovanju nacionalne ideologije, što je u jeku prvoga svjetskog rata i borbe hrvatskog naroda za oslobođenje od Austro-ugarske monarhije, te zajedničke borbe južnoslavenskih iseljenika u SAD za stvaranje Jugoslavije, bio zapravo reakcionaran odnos prema političkim zbivanjima na Balkanskom poluotoku. Međutim oni su se istovremeno izborili, da *Zajedničar* više piše o štrajkovima i klasnoj borbi u američkom društvu u kojima sudjeluju i hrvatski radnici. Budući da je *Zajedničar* sve do godine 1921. bio u rukama »narodnjaka« on je i nadalje primarno vršio narodnu funkciju razvijajući nacionalnu ideologiju i dajući punu podršku jugoslavenskom iseljeničkom pokretu u SAD. Kada su socijalisti godine 1921. preuzeli rukovodstvo Zajednice, načinili su, pored donošenja jedne povjesne odluke: pokretanje procesa ujedinjenja hrvatskih potpornih organizacija u SAD, i jednu nemalu pogrešku pretvarajući *Zajedničar* u gotovo isključivo radničko glasilo. U izvještaju urednika za XV

konvenciju NHZ održanu 1924., klasna funkcija *Zajedničara* izražena je ovako: »Vjerno tom svom radu, uredništvo je učinilo sve što je moglo, da članstvo bude upućeno u sve, što je po nj od važnosti, u prvom redu kao članstvo organizacije, pa onda kao iseljena vojska rada, povezana sa ostalim radništvom svijeta po svim svojim patnjama, koje nije zaslužilo, kao i po svim svojim težnjama, kojima gleda u budućnost, u bolji svijet i u šire bratstvo« (11:185). Evidentno je, da je *Zajedničar* u rukama »socijalista-prosvjetaša« izgubio barem privremeno svoju narodnu ulogu. »Narodnjaci« su bili svjesni te činjenice i već se na istoj konvenciji izborili mjesto gl. urednika *Zajedničara* svome prikrivenom pristalici Milanu Petraku, koji će otići u drugi neprihvatljivi ekstrem za NHZ kao narodnu i radničku organizaciju, pretvarajući *Zajedničar* prije svega u narodno glasilo hrvatskih doseljenika u SAD.

Kao i u slučaju *Zajedničara* i na nekim drugim institucijama NHZ vidljiv je odnos socijalista prema etničkoj ulozi Zajednice. Zanimljive primjere u tom smislu predstavljaju institucija za mlade članove »Pomladak« i »Narodni fond«.

»Pomladak« je imao, pored okupljanja, zadatak razvijati kulturne i etničke potrebe u mladim hrvatskim doseljenika. Međutim i ovdje, baš kao i u zadovoljavanju drugih kulturnih potreba članova Zajednice, sukobljavali su se interesi socijalista i »narodnjaka«. Tako je na XII konvenciji NHZ održanoj 1918. u Chicagu, delegat Pečnik izjavio »da je opazio kako jedan upravitelj »gnijezda« poučava djecu u socijalizmu. Preporučuje da se djeca poučavaju valjanim i dobrim štivom« (9:158). Na intervenciju jednog od vođa »narodnjaka« Nike Grškovića zaključeno je da se u pravila »Pomlatka« unese da je upravitelj gnijezda dužan djecu odgajati u narodnom duhu. I na ovom primjeru, kao i na prethodnima vidi se koliko su socijalisti i »narodnjaci« vodili borbu hoće li se u NHZ razvijati i njegovati klasne ili etničke potrebe svojih članova.

Već i prije osnutka »Narodnog fonda« NHZ na VIII konvenciji održanoj 1904. u St. Louisu, Zajednica je materijalno pomagala kulturne i političke ustanove hrvatskih iseljenika u SAD i hrvatskog naroda u Austro-ugarskoj monarhiji. Tako je NHZ u povodu krvavih događaja i revolucionarnog pokreta u Hrvatskoj 1903., kada je Khuen Hedervary morao napustiti bansku vlast, iz svoje blagajne od 48.000 dolara izdvojila 5.900 dolara, a njeni članovi i odsjeci prikupili su još 15.000 dolara i uputili hrvatskom narodu kao materijalnu pomoć u borbi za slobodu.

Do godine 1921. sredstvima »Narodnog fonda« uglavnom su raspolagali »narodnjaci«, što se vidjelo i iz pravila NHZ. Tako je u pravilima iz 1906. o svrsi »Narodnog fonda« zapisano slijedeće: »Svaki član plaća 12 centi godišnje za Narodni fond. Polovica prihoda fonda upotrebljuje se za narodne i kulturne svrhe Hrvata u Americi, a polovica za kulturne i narodne svrhe Hrvata u domovini« (7:106). »Narodnjačko« rukovodstvo NHZ rukovodeći se ovakvom namjenom »Narodnog fonda«, poticalo je donošenje takvih odluka na konvencijama Zajednice na osnovi kojih je pružana materijalna pomoć hrvatskim školama u organizaciji hrvatskih crkava u Americi, te iseljeničkim novinama i sokolskim društvima. Zbog otpora hrvatskih socijalista-članova NHZ nije ostvarena ideja da se djelatnost Hrvatskog saveza⁵ financira iz »Narodnog fonda« Zajednice. Prema zamisli »narodnjačkog« rukovodstva NHZ svi članovi Zajednice trebali su biti i članovi Hrvatskog saveza⁵ i uplaćivati

⁵ Hrvatski savez osnovan je kao politička i kulturna organizacija na XI konvenciji NHZ 1912. godine na poticaj »narodnjačkog« rukovodstva Zajednice. Sa preko 10.000 članova on je organizirao među hrvatskim iseljenicima u SAD političke i kulturne aktivnosti, koje su doprinosile sazrijevanju njihove nacionalne svijesti, te rušenju ugleda Austro-Ugarske monarhije i razvoju jugoslavenske ideje.

poseban mjesečni doprinos za »Narodni fond«. Da je realizirana ta zamisao, Hrvatski savez bi bio u mogućnosti razviti i širu političku djelatnost među hrvatskim i ostalim jugoslavenskim doseljenicima u SAD na planu rušenja Austro-ugarske monarhije i njene vanjske politike te razvoja i prihvaćanja jugoslavenskoga iseljeničkog pokreta.

LITERATURA

1. Rihtman-Auguštin, Dunja. *Struktura tradicijskog mišljenja*. Zagreb: Školska knjiga, 1984.
2. Bodnar, John. *Immigration and Industrialization*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1977.
3. Čizmić, Ivan. *Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih Država*. Zagreb: Globus, 1982.
4. *Hrvatski svijet*. New York, 9. VI 1916.
5. Klinar, Peter. *Mednarodne migracije*. Maribor: Založba Obzorja, 1976.
6. Lojen, Stjepan. *Uspomene jednog iseljenika*. Zagreb: Znanje, 1963.
7. *Pravila i zakoni N. H. Z. prihvaćena na devetoj redovitoj konvenciji 6. listopada u New Yorku*. Pittsburgh, PA.: Glavni odbor N. H. Z., 1906.
8. *Zapisnik jedanaeste konvencije N. H. Z. u Sjedinjenim državama Sjeverne Amerike održane od 9. do 24. rujna 1912. u Kansas City, Kans.* Pittsburgh, PA.: Glavni odbor N. H. Z., 1912.
9. *Zapisnik dvanaeste konvencije N. H. Z. održane od 13. do 28. rujna 1915. u Clevelandu, O.* Pittsburgh, PA.: Glavni odbor N. H. Z., 1915.
10. *Zapisnik četrnaeste konvencije N. H. Z. održane od 12. do 26. rujna 1921. u Pittsburghu, PA.* Pittsburgh, PA.: Glavni odbor N. H. Z., 1921.
11. *Zapisnik petnaeste konvencije N. H. Z. u Sjedinjenim državama Amerike održane od 15. do 27. rujna 1924. u Detroit, Mich.* Pittsburgh, PA.: Glavni odbor N. H. Z., 1924.

THE ATTITUDE OF SOCIALISTS — MEMBERS OF THE NATIONAL CROATIAN UNION TOWARDS THE NEED FOR MAINTAINING ETHNIC AND CLASS CONSCIOUSNESS

SUMMARY

The National Croatian Union (NCU), a Croatian emigrant benefit organization was founded in Pittsburgh at the end of 1894. Its individual members were the first to support openly political parties in Croatia and in the United States of America, and so did — from 1912 — the political groupings of *narodnjaci* (i. e. men of the people), »socialists«, *trovilaši* (i. e. schemers), *izjavaši* (i. e. declarationists), and *austrijaci* (i. e. Austriacs).

Unlike the *narodnjaci* who had made the ethnic function part of the NCU activity up to 1921, the socialists represented a political grouping that would after 1918, together with the communists, make efforts to strengthen the class-based or worker-orientated function of the Union, while disregarding its ethnic function. As a progressive political grouping, they contributed to the strengthening of *Zajedničar*, the official NCU paper, as a Workers' paper, and to several Croatian national benefit organizations' uniting into a new Croatian Fraternal Union (CFU) in 1926, as well as to changes in the NCU regulations on a class basis.

Since the socialists had failed to understand the need for the NCU's ethnic function and the ethnic identification of its members in American conditions, they — unfortunately — also contributed to conflicts and cleavages in the ranks of Croatian emigration. The outcome was the foundation of the Croatian Catholic Union (CCU), after the 14th NCU convention that was held in 1921 under the leadership of one of the political groupings of *narodnjaci*, called *izjavaši*. The remaining groups of *narodnjaci* got together to form a unified political grouping after the 15th NCU convention that was held in 1924, and they took control over the new CFU in the first half of 1926.